

експертизи. Він і має бути закріплений за екологічною експертизою на законодавчому рівні. Що стосується законів, які створюють юридичну модель стратегії держави у певній сфері на довгострокову перспективу, то вони повинні стати об'єктом стратегічної екологічної оцінки, як це відбувається в деяких зарубіжних країнах.

Повинні «змінити прописку» й інші об'єкти екологічної експертизи, які не належать до категорії проєктів господарської діяльності. Йдеться, зокрема, про проєкти інвестиційних програм, документації із запровадження нових матеріалів, речовин генетично модифікованих організмів, а також про екологічні ситуації, що склалися в окремих регіонах тощо. Реально екологічна оцінка цих проєктів здійснюється за спеціальними процедурами та оціночними критеріями, що не передбачені Законом України «Про екологічну експертизу». Це має дістати відображення у законодавстві. У питаннях оцінки екологічної ситуації в окремих місцевостях, підприємств має бути зроблено перерозподіл сфер застосування між екологічною експертизою та екологічним аудитом на користь останнього. Моніторинг довкілля слід представити у майбутньому законі як безперервний процес оцінювання стану навколишнього середовища, джерел техногенних та інших антропогенних впливів на цей стан за критеріями екологічної безпеки та підготовки поточних і прогностичних оцінок змін у стані навколишнього середовища. В особливій частині закону про оцінку впливів на стан навколишнього середовища слід також відобразити усі форми поточної оцінки небезпечних для довкілля матеріалів, речовин, зберігання, використання та утилізація яких може становити загрозу для навколишнього середовища.

Таким чином, розвиток правового регулювання відносин з оцінки впливів на стан навколишнього середовища нині має екстенсивний характер, сприяє розширенню сфери правового застосування спеціальних видів оцінки у даній сфері. Це створило ситуацію, коли кількість має перерости у нову якість. Йдеться про необхідність систематизації відповідного законодавства на основі майбутнього закону про оцінку впливів на стан навколишнього середовища.

УДК 347.95

Види апеляції у цивільному процесі за суб'єктами права на апеляцію

Д. В. Іванчулинець,

кандидат юридичних наук,

суддя Адміністративного суду Закарпатської області

Розглядається класифікація апеляцій у цивільному процесі за суб'єктами права на апеляцію. Доведено доцільність здійснення поділу судової апеляції на апеляцію осіб, які брали участь у розгляді справи, та апеляцію осіб, які не брали участі у розгляді справи в суді першої інстанції. Обґрунтовано, що така класифікація судової апеляції буде показувати не тільки особливість відкриття апеляційного провадження, а й специфіку розгляду цивільної справи по суті в суді апеляційної інстанції.

Ключові слова: цивільний процес, апеляція, класифікація, суб'єкти.

Иванчулинец Д. В. Виды апелляции в гражданском процессе за субъектами права на апелляцию

В данной статье автором рассматривается классификация апелляции в гражданском процессе за субъектами права на апелляцию. На основании рассмотренного научно-практического материала делается вывод о целесообразности осуществления разделения судебной апелляции на апелляцию лиц, которые участвовали в разбирательстве дела и апелляцию лиц, которые не брали участия в разбирательстве дела в суде первой инстанции. Обосновывается, что такая классификация судебной апелляции будет показывать не только особенность возбуждения апелляционного производства, но и специфику разбирательства гражданского дела по существу в суде апелляционной инстанции.

Ключевые слова: гражданский процесс, апелляция, классификация, субъекты.

Ivanchulynets D. Types of appeal by the subjects of the right to appeal in civil procedure

In this article the author has examined the classification of appeal by the subjects of the right to appeal in civil procedure. Based on the consideration of scientific and practical materials it is concluded that there is expediency of separation judicial appeal to the appeal of persons who participated in the proceedings and appeal of persons who did not participate in the proceedings at the court of trial. It is proved that this classification of judicial appeal will show not only the opening peculiarity of the appeal proceedings, but the specifics of civil case proceedings on its merits in the court of appeal.

Key words: civil procedure, appeal, classification, subjects.

Апеляція у цивільному процесі є одним із найпоширених способів оскарження судового рішення. Значення апеляції полягає в тому, що вона переносить розгляд цивільної справи до компетенції більш професійного складу суду та, як правило, до колегіального, що складається із декількох професійних суддів. Така вимога покликана гарантувати надійність процедури перегляду цивільної справи, що унеможливорюватиме винесення необґрунтованого та/або незаконного судового рішення. Ось чому апеляція є об'єктом прискіпливого вивчення в доктрині цивільного процесу. Адже вдосконалення механізму апеляційного провадження спрямоване на захист прав та інтересів осіб, які беруть участь у розгляді цивільної справи.

Одним із способів пізнання юридичної природи та сутності апеляції є аналіз її різновидів, які покликані показати специфіку апеляційного провадження в цивільному процесі, з урахуванням тих чи інших обставин (умов). Якщо процедура апеляції у чинному законодавстві побудована так, що вказані критерії враховуються, то за інших рівних умов розгляд цивільної справи в апеляційному суді має пройти належним чином, де суд апеляційної інстанції справедливо, неупереджено та своєчасно розгляне цивільну справу.

Інститут апеляційного провадження в цивільному процесі в Україні запроваджений тільки в 2001 році в результаті проведення так званої малої судової реформи. За більш як десятирічну історію інститут апеляції науковцями був вивчений ґрунтовно, навіть з урахуванням тих змін, які були започатковані в ньому в 2010 р. Однак питання класифікації апеляції на певні види не були повною мірою досліджені. Питаннями класифікації апеляції в цивільному процесі на певні види займалися такі науковці, як Ю. В. Білоусов, О. О. Борисова, О. В. Дем'янова, В. В. Комаров, Є. А. Чернушенко, П.І. Шевчук та ін. Проте науковці розглядали переважно найбільш поширену класифікацію апеляції за повноваженнями суду апеляційної інстанції – повну та неповну. Інші критерії класифікації апеляції на певні види та виокремлення специфіки процедури апеляційного провадження не здійснювалися.

Юридичну природу апеляції можна пізнати шляхом вивчення її моделей або видів. Якщо виходити із тлумачення слова «модель», то сучасні словники визначають його як наукове поняття, пов'язане з методом моделювання. Термін «модель» так чи інакше пов'язаний з науковими дослідженнями, позаяк одним із важливих методів наукового пізнання є моделювання. За цим методом пізнання сутності такого правового явища, як апеляція, відбувається шляхом створення та дослідження різноманітних видів, моделей апеляції. Модель виступає уявною системою об'єкта дослідження, що має внутрішню організацію, принципи діяльності, ознаки та функції.

Виділення моделей (видів) апеляції цивільного процесуального права дає змогу отримати знання про сутність апеляції загалом, а також про її окремі елементи, виділити та проаналізувати спільні та відмінні риси, позитивні й негативні аспекти кожного виду (моделі) апеляції, її перспективи у вітчизняному цивільному процесі. Це має як теоретичне, так і практичне значення. Так, теоретична конструкція як модель апеляції дозволяє визначити фундаментальні ознаки апеляційного провадження в цивільному судочинстві.

У більшості випадків, коли говорять про модель (вид) апеляції, то розуміють таку теоретичну конструкцію, яка показує, які є повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду рішень судів перших інстанцій у цивільних справах. Окремі науковці, зокрема О. О. Борисова, аналізуючи інші різновиди апеляції, окрім повної та неповної апеляції, вказують, що йдеться не стільки про види апеляції, скільки про різновиди письмових актів, за допомогою яких відбувається відкриття апеляційного провадження. Адже вид апеляції повинен показувати певний порядок апеляційного провадження¹. На нашу думку, із цим твердженням можна погодитися тільки частково. Вид (модель) апеляції, дійсно, повинен показати особливість процедури апеляційного провадження, виходячи з того чи іншого критерію. Але не обов'язково дана особливість повинна стосуватися усього провадження в суді апеляційної інстанції. Окремі моделі або види апеляції можуть показувати специфіку етапів апеляційного провадження, що дасть змогу виокремити на підставі класифікації певні знання для кращого пізнання природи апеляції як способу перегляду судових рішень.

Відтак під видом (моделлю) апеляції слід розуміти специфічний порядок перегляду цивільної справи в апеляційному провадженні, який стосується усього апеляційного перегляду цивільної справи або тільки окремих етапів.

Право на апеляцію – це юридично забезпечена можливість особи перенести цивільну справу на перегляд із суду першої інстанції до суду апеляційної інстанції. В юридичній літературі також зазначають, що під правом апеляційного оскарження слід розуміти передбачену цивільним процесуальним законодавством можливість для певних суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин оскаржити в апеляційному порядку судові рішення або ухвалу повністю або частково в передбачений для цього строк².

¹ Борисова Е. А. Апелляция в гражданском (арбитражном) процессе (изд. второе, испр. и доп.) / Борисова Е.А. – М. : Городец, 2000. – С. 64.

² Курс цивільного процесу : підручник / [В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.] ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – С. 834.

Не слід плутати суб'єктів апеляційного провадження та суб'єктів права на апеляцію, позаяк останнє поняття є складовою першого. До суб'єктів апеляційного провадження, окрім осіб, що беруть участь у розгляді цивільної справи, належать суд та інші учасники цивільного процесу, яким право на апеляцію, виходячи із їхнього процесуально-правового статусу, не притаманно.

До складу суб'єктів, які беруть участь на першому етапі апеляційного провадження, входять суд (суддя) першої інстанції, оскільки він на наступний день після закінчення строку для подання апеляційної скарги надсилає її разом зі справою до апеляційного суду; суд (суддя) апеляційної інстанції; особи, за ініціативою яких порушується апеляційне провадження, та їх процесуальні опоненти, тобто особи, які мають заперечення щодо поданої апеляційної скарги. Дві останні категорії суб'єктів повинні мати право на апеляційне оскарження³.

Відповідно до ст. 292 ЦПК України до суб'єктів права на апеляцію належать сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково. В свою чергу, до осіб, які беруть участь у справі, належать сторони (позивач та відповідач), треті особи, які заявляють самостійні вимоги, та треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, заявник, заінтересована особа (у справах окремого провадження), їхні представники, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також юридичні та фізичні особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 26, 45 ЦПК України). Оскільки в цивільному процесі правонаступництво можливе на будь-якій стадії, то до осіб, яким належить право на апеляцію, належать правонаступники сторін та третіх осіб (ст. 37, 304 ЦПК України).

Аналізуючи особливості вступу та участі в апеляційному провадженні тих осіб, яким належить право на апеляцію, можна виділити два види (моделі) апеляції: апеляція осіб, що брали участь у розгляді справи, та апеляція тих осіб, які не брали участі в справі. Ця класифікація апеляції повинна показати своєрідність розгляду цивільної справи в апеляційному провадженні за апеляційною скаргою тих осіб, які взагалі не брали участі у розгляді цивільної справи в суді першої інстанції. У чому виражається дана специфіка? Особи, які не брали участі у справі, мають право на апеляційне оскарження судового рішення за однієї умови: якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки (ч. 1 ст. 292 ЦПК України). Цих суб'єктів слід відрізнити від тих осіб, які отримали статус осіб, що беруть участь у справі в суді першої інстанції, але фактично не брали участі в її розгляді через те, що належним чином не були повідомлені про час і місце судового розгляду⁴.

У науці цивільного процесу виділяють наступні ознаки осіб, які не брали участі у розгляді цивільної справи, але питання про права та обов'язки яких були

³ Батрин О. В. Суб'єкти апеляційного оскарження судового рішення в цивільній справі / О. В. Батрин // Форум права. — 2013. — № 1. — С. 47.

⁴ Фурса С. Я. Цивільний процес України: Академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Фурса С. Я. / за ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. С. Я. Фурса, 2009. — С. 715.

вирішені судом: а) не брали участі у справі в суді першої інстанції як фактично, так і юридично; б) поява у процесі після прийняття рішення судом першої інстанції; в) порушення прав та охоронюваних законом інтересів таких осіб судовим рішенням; г) наявність як матеріальної, так і процесуальної зацікавленості в результаті справи⁵. Пропонується вказаних суб'єктів виділяти в окрему групу під час класифікації учасників цивільного процесу. Зокрема, так вважає С. Ю. Ніконов, оскільки такі особи не вступали в цивільні процесуальні правовідносини із судом першої інстанції під час первісного розгляду та вирішення цивільної справи. Отримують свій цивільний процесуальний статус вони вже під час апеляційного та касаційного перегляду цивільної справи⁶.

Такій позиції аргументовано апелює Р. М. Шерстюк: осіб, які не брали участі в справі, варто відносити до осіб, які брали участь в справі, лише з того часу, коли вони вступили у відносини із судом апеляційної інстанції, тобто з часу подачі апеляційної скарги⁷. О. В. Батрин уточнює, що така позиція заслуговує на увагу, однак особи, які не брали участі в розгляді справи, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, вже є в процесі з моменту прийняття судового рішення судом першої інстанції. У подальшому, якщо такі особи будуть ініціювати перегляд рішення в апеляційному порядку, їм автоматично буде надано всі процесуальні повноваження осіб, які беруть участь у справі. Тому можна зробити висновок, що особи, які не брали участі в справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, є потенційними суб'єктами спірного матеріального правовідношення⁸.

Із цим можна погодитися, адже таким суб'єктам, щоб вони могли успішно реалізувати право на апеляцію, треба дати можливість ознайомитися із рішенням суду, яке вони планують оскаржити, з матеріалами цивільної справи. Якщо до них ніхто з учасників цивільного процесу ще не оскаржував рішення суду до апеляційної інстанції, то вони змушені будуть контактувати із судом першої інстанції для успішного написання апеляційної скарги, яку вони за правилами цивільного судочинства повинні подавати також через суд першої інстанції. Ось чому норми ЦПК України в 2006 р., для врахування інтересів вказаної групи осіб, були частково змінені. Зокрема, ч. 9 ст. 6 ЦПК України була доповнена реченням такого змісту: особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал. З цих міркувань не можемо повністю погодитися з висловленою позицією в літературі, що тільки «після подання апеляційної скарги особи, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, користуються всіма процесуальними правами та обов'язками, що визначені в ЦПК України, зокрема, в ст. 27»⁹.

⁵ *Іванова О. В.* Лица, не привлеченные к участию в деле, права которых нарушены решением суда / *Иванова О. В.* – М. : Городец, 2010. – С. 93.

⁶ *Никонов С. Ю.* Лица, не участвовавшие в деле, как субъекты обжалования судебных постановлений в порядке надзора по ГПК РФ / *С. Ю. Никонов* // Законодательство. – 2008. – № 7. – С. 69–72.

⁷ *Шерстюк Р. М.* Новые положения третьего Арбитражного процессуального кодекса Российской Федерации / *Шерстюк Р. М.* – М., 2003. – С. 58.

⁸ *Батрин О. В.* Цит. праця. – С. 50.

⁹ Там само.

З огляду на це варто погодитися з думкою О. В. Іванової про те, що осіб, які не брали участі у розгляді справи, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, варто все ж таки виділяти в окрему підгрупу саме в складі осіб, які беруть участь у справі¹⁰. Справа в тому, що вони вже вступають у процесуальні відносини із судом першої інстанції, навіть після винесення у цивільній справі судового рішення, але без вступу в такі відносини вони не зможуть перенести цивільну справу на розгляд до суду апеляційної інстанції.

Слід зазначити, що осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, можна поділити на дві групи: 1) особи, про права чи обов'язки яких суд першої інстанції прийняв судові рішення та вказав на них у мотивувальній або резолютивній частині судового рішення; 2) особи, про права чи обов'язки яких відсутнє посилання в резолютивній або мотивувальній частині судового рішення, але права та обов'язки котрих безпосередньо стосуються прийнятого рішення, в тому числі створюють перешкоди для реалізації їх суб'єктивних прав і належного виконання обов'язків. Утім незалежно від того, до якої групи вказані особи належать, вони відповідно до ч. 9 ст. 6 ЦПК України мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень і ухвал¹¹.

Як слушно зазначає К. В. Гусаров, реалізація права на апеляцію для осіб, які не брали участі у справі, але суд вирішив питання про їх права та обов'язки, може суттєво ускладнюватися. Зумовлене це тим, що про існування такої цивільної справи, де мало місце порушення їхніх інтересів, вони, як правило, можуть дізнатися вже після спливу строку на оскарження рішення¹². Саме тому такі особи повинні порушувати клопотання про поновлення їм строку для подання апеляційної скарги. Але суд апеляційної інстанції питання про поновлення вирішить позитивно не тільки за умови, що особою були доказані поважні причини пропуску строку подання апеляції, а й за дійсного порушення рішенням суду, яке оскаржується, прав та свобод апелянта. Тобто коло реквізитів при подачі апеляційної скарги від такої особи збільшується. Якщо вона не переконає суд апеляційної інстанції, що рішенням суду були порушені її права, то при всіх інших рівних умовах строк на апеляцію поновлений не буде. Зокрема, в одній із цивільних справ, де вирішувалося питання про позбавлення батьківських прав, особа вважала, що були порушені її права, позаяк вона хотіла стати опікуном дітей, але суд апеляційної інстанції відмовив у відкритті апеляційного провадження, вказавши, що суд першої інстанції не вирішував питання про встановлення опіки над дітьми¹³.

Особи, які не брали участі у розгляді цивільної справи, але судом було вирішено питання про їх права та обов'язки, об'єктивно не обмежені в можливості подачі будь-яких судових доказів до суду апеляційної інстанції. Мало того, вони мають право просити про повторне дослідження всіх тих доказів, які були

¹⁰ *Іванова О.В.* Цит. работа. – С. 125-127.

¹¹ *Батрин О.В.* Цит. праця. – С. 50.

¹² *Гусаров К. В.* Інстанційність перегляду судових рішень у цивільному судочинстві: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.03 / Гусаров К.В. – Х., 2011. – С. 139.

¹³ *Ухвала* Апеляційного суду Херсонської області від 13 лютого 2013 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29299666>

досліджені в суді першої інстанції, мотивуючи це тим, що вони не брали участі у їх дослідженні.

Таким чином, апеляція в цивільному процесі, за суб'єктами права на апеляцію, цілком може бути поділена на два види: апеляція від осіб, які брали участь у розгляді справи, та апеляція від осіб, які не брали участі у розгляді справи. Вказана класифікація апеляції в цивільному процесі вказуватиме на особливість не тільки відкриття апеляційного провадження, а й розгляду цивільної справи по суті в суді апеляційної інстанції. Специфічний процесуально-правовий статус особи, яка не брала участі у розгляді цивільної справи, але судом було вирішено питання про її права та обов'язки, обумовлює специфіку апеляційного провадження за апеляційною скаргою такої особи.

УДК 347.91/.95

Розгляд справ, пов'язаних із державною реєстрацією актів цивільного стану, в порядку цивільного та адміністративного судочинства

Б. В. Санін,

аспірант НДІ приватного права і підприємництва
ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Досліджується питання розгляду справ, пов'язаних із державною реєстрацією актів цивільного стану, в порядку цивільного та адміністративного судочинства. Здійснено аналіз законодавства та судової практики у відповідній сфері. Звернено увагу на правильність вибору способу судового запису (в порядку цивільного або адміністративного судочинства) у разі виявлення помилок у документах особи. Визначено та проаналізовано документи, факт належності яких особі не підлягає встановленню в порядку окремого провадження, а також документи, факт належності яких у такому порядку встановлюватися може.

Ключові слова: юридичний факт, окреме провадження, документи особи, акти цивільного стану.

Санін Б.В. Рассмотрение дел, связанных с государственной регистрацией актов гражданского состояния, в порядке гражданского и административного судопроизводства

Исследуется вопрос рассмотрения дел, связанных с государственной регистрацией актов гражданского состояния в порядке гражданского или административного судопроизводства. Осуществлен анализ законодательства и судебной практики в соответствующей сфере. Обращено внимание на правильность выбора способа судебной защиты (в порядке гражданского или административного судопроизводства) в случае выявления ошибок в документах лица. Определены и проанализированы документы, факт принадлежности которых лицу не подлежит установлению в порядке отдельного производства, а также документы, факт принадлежности которых в таком порядке устанавливаться может.

Ключевые слова: юридический факт, отдельное производство, документы лица, акты гражданского состояния

Sanin Bohdan. Consideration of cases related to state registration of acts of civil status in civil and administrative legal proceedings

The scientific article explores the question consideration of cases related to state registration of acts of civil status in civil and administrative proceedings. The analysis of the law and practice in this area. Attention is paid to the right choice of possible remedies (in the order of civil or administrative